

מחקרים במקרא

בתרגומיו ובמפרשיו

תוכן העניינים

מאת

עזרא-ציון מלמד

פר"ת ה"א, מחלקת התרבות
הספריות ע"ש הרמב"ם
(תל אביב)

הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים

(2) בויקרא י"ט - י"ח פעמים ב-37 פסוקים.⁹
 (3) בבמדבר י"ט - ט' פעמים ב-22 פסוקים.¹⁰
 (4) בדברים י"ט - ח' פעמים ב-21 פסוקים.¹¹
 אם נסכם את מספרי הפסוקים בפרקי החוק הללו. שגם הם נבחרו שלא במתכוון, נמצא שכמעט על כל 3 פסוקים יש פ"א "את" (59 ב-166 פסוקים). גם בלשון חכמים מרובה השימוש ב"את". למשל במסכת בבא קמא, שבעשרת פרקיה כשמונים משניות, יש 102 פעמים "את", ועליהן יש להוסיף עוד ח' פעמים,¹² שנשמטו בדפוסים ושגם בכ"י.¹³ (מצד שני הוסיפו בדפוסים בג' מקומות "את", שאינן בכ"י.¹⁴)

וכן במסכת בבא מציעא, שבעשרת פרקיה כמאה משניות, 94 פעמים "את", ועליהן יש להוסיף עוד ד' פעמים,¹⁵ שהמדפיסים השמיטו "את", ושגן בכ"י.¹⁶

ויש לזכור, שבלשון חכמים באה גם ל"מד הפעולה במקום "את". למשל בפועל "האכיל" נמצא: מאכיל את (דמאי פ"ג מ"א, תרומות פ"ז מ"ג, פ"ז מ"ג, ב"ק פ"י מ"א), מאכילין את (דמאי פ"ב מ"א). מאכיל ל-(פאה פ"א מ"ו, פסחים פ"ב מ"א). ונמצא שימוש ב"את" וב"ל" - זו בצד זו במשנה אחת: "נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם, לנכרי והרג בן ישראל, לנפלים והרג בן קיימא" (ב"ק פ"ד מ"ו, סנהדרין פ"ט מ"ב).¹⁷

[ב]

ראינו שבהשוואה לחלק הסיפורי שבמקרא מועט השימוש ב"את" בחלק החוקים.

מה דעת חז"ל על "את" שבמקרא בכלל ועל "את" שבמצוות בפרט? שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע

9. ב"פ 14 פסוק - פ"א; ב"פ 2 פסוקים - ב"פ.
 10. ב"פ 3 פסוק - פ"א; בפסוק א' - ב"פ; בפסוק א' ד"פ.
 11. ב"פ 2 פסוק - פ"א; ב"פ 3 פסוק - ב"פ.
 12. פ"ב מ"ג - ב"פ; פ"ג מ"ב; פ"ד מ"ה; פ"ה מ"ג; פ"ט מ"ה, מ"ב.
 13. ע"י בח"ג שבתלמוד בבלי עם תרגום עברי ופירוש חדש, הוצאת דביר ומסדה.
 14. פ"ג מ"ג; פ"י מ"ב - ב"פ.
 15. פ"ב מ"ז - ב"פ; פ"ח מ"א ומ"ה.
 16. ע"י ח"ג בהוצאה הנ"ל.
 17. על שימוש המקרא בלמדן זו ע"י להלן.

"את" בשירת המקרא

מלת היחס "את", המסמנת את המושא הישר הידוע, שכיחה במקרא. למשל:
 (1) בפרשת העקידה (בר' כ"ב) בת 19 פסוקים באה "את" כ"ז פעמים.¹
 (2) בפרשת נישואי יצחק (בר' כ"ד) בת 67 פסוקים - כ"ה פעמים.²
 (3) בפרשת מכירת יוסף (בר' ל"ז) בת 36 פסוקים - כ"ז פעמים.³
 (4) בפרשת מחלוקת קורח (במ' ט"ז) בת 35 פסוקים - י"ד פעמים.⁴
 (5) בפרשת הולדת שמשון (שופ' י"ג) בת 25 פסוקים - רק חמש פעמים.
 (6) בפרשת המלכת שאול (שמ"א ט') בת 27 פסוקים - ט"ו פעמים.⁵
 (7) בפרשת משפט נבות (מל"א כ"א) בת 29 פסוקים - ט"ז פעמים.⁶

אם נצרף את מספר הפסוקים שבפרשיות אלו, שלא נבחרו מתוך כוונה מיוחדת, נמצא שעל כל שני פסוקים יש פ"א "את" (ק"ט פעמים ב-238 פסוקים). ועתה נעיין גם בפרקים אחדים מן חלק החוקים שבתורה:

- (1) בפרשת משפטים (שמ' כ"א, א - כ"ג, יט) בת 86 פסוקים - כ"ד פעמים.⁷
 בחלק שאינו חוק (כ"ג, כ - כ"ד, יח) יש ב-32 פסוקים כ"ד פעמים.⁸
1. בפסוק אחד - פ"א; ב"פ 4 פסוקים - ב"פ בכל פסוק; ב"פ 6 פסוק - ג"פ בכ"א.
 2. ב"פ 14 פסוק - פ"א בכל פסוק; ב"פ 2 פסוק - ב"פ; בפסוק אחד - ג"פ; בפסוק אחד - ד"פ.
 3. ב"פ 6 פסוק - פ"א; ב"פ 2 פסוק - ב"פ; ב"פ 2 פסוק - ג"פ.
 4. ב"פ 6 פסוק - פ"א; בפסוק א' - ב"פ; ב"פ 2 פסוק - ג"פ.
 5. ב"פ 9 פסוק - פ"א; ב"פ 3 פסוק - ב"פ.
 6. ב"פ 10 פסוק - פ"א; ב"פ 3 פסוק - ב"פ.
 7. ב"פ 7 פסוק - פ"א; ב"פ 4 פסוק - ב"פ; ב"פ 3 פסוק - ג"פ.
 8. ב"פ 10 פסוק - פ"א; ב"פ 2 פסוק - ב"פ; ב"פ 5 פסוק - ג"פ; בפסוק אחד - ד"פ.

ליאת ה' אלקיך תירא' (דב' ו, יט) פירש¹⁸. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא ר' ע ודרש: 'את ה' אלקיך תירא' - לרבות תלמידי חכמים²⁰ (פסחים כב ע"ב וש"ג).

אלמלא הנחת התלמוד את לא דריש כדתניא וכו' היה נראה לפרש: פירש מלדרוש את-זו, שהרי לא נאמר חזור בו, אלא פירש. נחמיה העמסוני (ויותר ממנו - תלמידו ר' עקיבא) יצא מתוך הנחה, שבחוקים בכלל מיותרת מלת את-; וכשם שאמרה תורה איש אמו ואביו תיראו (וי' יט, ג) ומכה אביו ואמו- (שמ' כ"א, טו) - בלא את-! - כך יכלה לומר 'כבוד אביך ואמך', ואם דקדקה ואמרה 'כבוד את אביך ואת אמך', באה לרמוז כיבוד אב חורג ואם חורגת²¹.

ולא רק לדעת בעלי ההלכה מיותרת את- ויש לדרשה, אלא גם בעלי האגדה הם בדעה זו, ודורשים הם כל את-: 'ותלד את קין, ותוסף ללדת את אחיו את הבל' (בר' ד', א-ב) - ג' אתים רבויים הם, מלמד שתאומה נולדה עם קין, ועם הבל נולדו שתיים, לכך נאמר ותוסף²².

ואפי' במקום שהאת- הכרחית היא, שבלעדיה יש מקום לטעות-הכנה ולהגשמה - גם במקום כזה היו חכמים, שראו בה ייתור לשון ודרשה: ר' ישמעאל שאל את ר' ע, א"ל: בשביל ששימשת את נחום איש גם זו²³ כ"ב שנה²⁴, אכין ורקן מיעוטין, אתין וגמין רבויין, הדין את' דכתיב הכא²⁵ מה הוא? א"ל: אילו נאמר 'בראשית ברא אלקים שמים וארץ', היינו אומרים השמים והארץ אלוהות הן²⁶. א"ל: ... אלא את השמים - לרבות חמה ולבנה ומולות, זאת הארץ - לרבות אילנות ודשאין וגי'ע²⁶. והשווה גם המר'מ שביניהם לפסוק קניתי איש את ה' (בר' ד', א - ב"ר פכ"ב ד).

18. רש"י: אמר מה ארבה לירא עמו'.
19. רש"י: 'מכולן וחזר בו מכל ריבויין שדרש'.

20. רש"י: 'שיחא מורא רבך כמורא שמים'.

21. כתובות ק"ג ע"א.

22. רש"י על פי ב"ר פכ"ב ג, בניגוד ליבמות ט"ב ע"א וסנהדרין לח ע"ב (פי' חוס' שם).

23. הוא נחמיה העמסוני, כידוע.
24. כלומר: ולמדת ממנו את הכללים הבאים.

25. = את- זה שכתוב כאן.

26. כלומר: היינו חושבים אותם לנושאי המשפט. ושמא יש ללמוד מכאן, שלר'ע היה ידוע על Οὐρανός (=שמים) וΓαῖα (=ארץ) בין אלילי יוון. והשווה גם שימוש 'שמים' במקום שם ה' בלשון חכמים, שכבר נמצא בתרגום היווני של חשמי"א (וראה מה שהעירותי על כך בתרביץ ש"ג ס"ד, עמ' 471).

26. ב"ר פ"א יט, חגיגה יב ס"א.

[ג]

לאור שיטתם זו של חכמי ישראל, רבותינו התנאים והאמוראים, שהיו אמני הלשון העברית, והלשון הייתה חיה בפהם, בדקתי את שימושם של נביאי ישראל ומשוררי ב"את, כי השירה בררנית היא וחסכנית. מרחיקה היא כל יתר, ולפעמים מסתפקת היא אף בחסר. לצורך זה עברתי על נביא בעל לשון מליצית (ישעיה) ועל נביא בעל סגנון קרוב לפרוזה (ירמיה) ועל ספר תהילים ועל חמש מגילות. והנה התוצאות:

1) בספר תהילים יש 2527 פסוקים, ורק 107 (108) פעמים באה את- ביחס הפעול ב-93 פסוקים שב-47 (קרי: ארבעים ושבעה!) מזמורים²⁷. מלבד אלה נזכרת את- עוד שבע פעמים בכותרות הפרוזהיות²⁸, ו-11 פעמים בהוראת ע"ם²⁹. בממצע יש אפוא את- אחת לכל 22 פסוקים!

2) בספר ישעיה יש 1295 פסוקים, ולאחר שנחסיר 90 פסוקים של הפרקים הפרוזהיים (ל"ז-ל"ט) יישארו 1205 פסוקים, ובהם יש רק 128 פעמים את-³⁰ ב-95 פסוקים (מלבד ח' פעמים בהוראת ע"ם³¹). בממצע יש אפוא את- אחת לכל 10 פסוקים.

בארבעת הפרקים הפרוזהיים יש 43 פעמים את-³² (7 מהן בפסוק אחד - ל"ט, ב). במכתב לחזקיהו (ל"ח, י"ב) אין את- אף פעם אחת! בנבואת ישעיה על סנחריב (ל"ז, כב-לה) - ב"פ.

3) ספר ירמיהו קרוב בלשונו לפרוזה, ועל כן מרובה בו השימוש באת-. בפרקי הנבואה שבו [א' - ל"א (חוץ מן כ"ה, ז-כ"ו); מ"ד; מ"ז-נ"א, נח] יש 1011 פסוקים, ובהם 339 פעמים את-³³. היחס המספרי הוא כזה שמצאנו בחלק החוקים: כמעט על כל שלושה פסוקים פעם אחת את-.

4) מעניין מאוד שימוש את- בחמש מגילות: מגילת רות, שלשונה פרוזהית, נוהגת כמנהג השירה, וב-85 פסוקיה יש רק כ"ד פעמים את-. אך מגילת

27. חצי מספר זה (54) מתרכז בעשרה מזמורים: ע"ח וקמ"ח - 4 בכ"א; ל"ד, ע"ט, ק"ב, ק"ג, קל"ז וקמ"ה - 5 בכ"א; ק"ה - 7; ק"ז - 9. ובתמניא אפי על 176 פסוקים - רק ג' אתים.

28. י"ה, א; ל"ד, א; נ"ט, א; ס', ב - 3; קל"ב, א.

29. ט"ז, יא; כ"א, ז; ל"ה, א - 2; פ"ד, ד; ק"ה, ט, מב; קכ"ז, ה; קמ"א, ד; קמ"ב, ב.

30. חצי מספר זה (63) מתרכז בתשעה פרקים: ו', ז' ומ"ט - 5 בכ"א; י"א וכ"ט - 6 בכ"א; ל" - 7; ח' וט' - 9 בכ"א; ס"ו - 11.

31. ח', ו; כ"ה, יח - 2; מ', יג; מ"א, ד; נ"ג, ט - 2; ס"ג, יא.

32. ל"ז - 13; ל"ז - 16; ל"ט - 8.

33. כדאי לציין, שבפרק מ"ח בן 47 פסוקים יש רק פ"א את-.

א ס ת ר, שמספר פסוקיה כמעט כפול משל רות - 167 פסוקים - מספר "את" שבה גדול ארבע פעמים: 101 פעם. במגילת קהלת, שמספר פסוקיה 222 - ע"א פעמים "את" - כיהם שמצאנו בספר ירמיה! ובמגילת איכה בת 154 פסוקים באה "את" רק ארבע פעמים.³⁴ ב ש י ר ה ש י ר י מ, שמספר פסוקיו 117, יש ח"י פעמים "את". אלא ש-4 מהן במטבע "את שאהבה נפשי",³⁵ במטבע "את האהבה", פ"א (ה', ח) ב"את דודי", פ"א (ו', ג) ב"את דודי". נשאר אפוא רק ח' פעמים: "ורעי את גדיותך" (א', ח)³⁶, "הראיני את מראיך, השמיעיני את קולך" (ב', יד), "פשטתי את כתנתי, רחצתי את רגלי" (ה', ג), "נשאו את רדידי" (ה', ז), "אם יתן איש את כל הון ביתו" (ח', ז), "נתן את הכרם לגוטרם" (ח', יא).

[ד]

משוררי המקרא מרבים להשתמש בלמד הפעול במקום "את". בכמה ממומורי התהילים, שאין בהם "את", באה למד:
 "אשר אמרו ללשונו נגביר" (י"ב, ו) - את לשונו.
 "כי אתה אלקים שמעת לגדרי" (ס"א, ו) - את גדרי.
 "ויכבדו לשמך" (פ"ו, ט) - את שמך.
 "האריכו למעניתם" (קכ"ט, ג) - את מעניתם.
 בכל המזמורים הללו אין "את"!

וכן: "ושא לכל חטאותי" (כ"ה, יח) - את כל חטאותי. השווה: "ועתה שא נא את חטאתי" (שמ"א ט"ו, כה). במומור זה יש "את" רק בפסוק האחרון, שבא אחרי הא"ב.

"תשובב לגו" (ס', ג) - תשובב אותנו. השווה "ושובבתי את בית ישראל אל גוהו" (י"ג, ג). במומור זה יש "את" רק בכתובת המזמור הפרוזאית.

וכן: "אתה ידעת לאולתי" (ס"ט, ו), "פתחת למוסרי" (קט"ז, טז), "לי קוז רשעים לאבדני" (ק"ט, צה)³⁷, "שהכה גיים רבים והרג מלכים עצומים, לסיחון... ולעוג... ולכל מלכי כנען" (קל"ה, י"א), "ויהרג מלכים אדירים, לסיחון..."

34. ב', א, ב; ד', יא; ה', א.

35. כאן מוכרח המשורר להשתמש ב"את", שכן "רעה" הוא גם פועל עומד. השווה דרשת חז"ל על "לרעות את צאן אביהם" (בר' ל"ז, יב): "נקוד על 'את', שלא הלכו אלא לרעות את עצמן" (רש"י מב"ר).

36. פסוק יב: "ואכבדה שמך".

37. כאן היה זקוק המשורר ללמד מפני האקרוסטיכון.

ולעוג... (קל"ז, יח-כ)³⁸, "סומך ה' לכל הנופלים וזקף לכל הכפופים" (קמ"ה, יד). "ומשביע לכל חיי" (קמ"ה, טז), "הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם" (קמ"ז, ג).

ובספרים אחרים: "כמים לים מכסים" (יש"א, ט) = "כמים המכסים את הים. "המנדים ליום רעי" (עמ' ו', ג) = "המנדים את יום הרע" - פירושו: מרחיקים את יום הרע, כלומר: אומרים, שיום ה' רחוק.

"ואכלה ואין מכבה לבית אלי" (עמ' ה', ו) - פירושו: האש תאכל את בית אל ואין מי שיכבה אותה.

"חבור עצבים אפרים, הנח לוי" (הו' ד', יז).

"כי תבקש לעוני, ולחטאתי תדרש" (איוב י', ו).

"לקולך השמיעני" (שה"ש ח', ג) = "השמיעני את קולך" (שה"ש ב', יד).

"הודו לה" רגיל במקום "הודו את ה'" (יר' ל"ג, יא) ו"הפעם אודה את ה'" (בר' כ"ט, ל).

ולצורך תפילה קצרה בת חמש הברות, הבנויה בניין פלא, השתמש משה בלמד: "א-ל נא רפא נא לה". "רפא" במרכז, משני צדיה "נא", ופתחתה בהברה סגורה "א-ל", וחתמתה בהברה סגורה "לה".

ואין צורך להזכיר את המצווה "ואהבת לרעך כמוך" (וי' י"ט, יח), שכפשוטו: את רעך, וכן באהבת הגר: "ואהבת לו כמוך" (שם, לד).

אבל גם בפרוזה שבמקרא נמצא ל-" במקום "את": "הרגו לאבנר" (שמ"ב ג', ל)⁴⁰, "שלח לשריו" (דה"ב י"ז, ז), "כי בוחר אתה לבן ישי" (שמ"א כ', ל), "ולחטאתם לא אוכר עוד" (יר' ל"א, ל).

ולפעניד השתמשו בכמה מקומות ב"אלי", הנרדף ל"ל-", בהוראת "את": "יודיע אל אמתך" (יש' ל"ח, יט) - את אמתך.

"כי לא יבינו אל פעלות ה' ואל מעשה ידיו" (תה' כ"ח, ה).

ואולי גם "אספרה אל חקי" (תה' ב', ז) - פירושו: את חקי?

וכן "ואל מכאוב חלליך" (תה' ס"ט, כז) - פירושו: ואת מכאוב?

38. וכן באיוב ה', ב: "כי לאויל יהרג כעש".

39. כך פיסקו חז"ל ("ע"י שהש"ר פ"ח טז), וכך תירגמה הולגאטה: *fac me audire vocem tuam*. בעלי הטעמים פיסקו: חברים מקשיבים לקולך, השמיעני. וכך תירגמו היווני והסורי (הארמי משך מלת "לקולך" למעלה ולמטה: מקשיבים לקולך, לקולך השמיעני, ע"ש) וכך פירשו מפרשינו.

40. ע"י רש"י שם ותשובת דונש, הוצאת פיליפוסקי, 87.

וחסרונה של 'את' מורגש בכמה פסוקים. למשל: 'כי לא יטוש ה' עמו' (תה' צ'ד, יד), 'ספרו בגימ' כבודו' (תה' צ'ו, ג), 'אשר שמעתי... הגדתי לכם' (יש' כ'א, י).

[ה]

מענה עמדה לפני השאלה: מתי משתמש הנביא והמשורר ב'את'? תחילה חשבתי, שהדבר תלוי במשקל. אבל עיון בכמה פסוקים מבטל הנחה זו. אח-כ עלה על לבי לומר, שיש פעלים הזוקקים 'את' תמיד. לשם כך סידרתי את הפעלים של הפסוקים בספר תהילים, ונוכחתי, שאין שום פועל שיש לו קביעות. למשל הפעלים 'ברך' ו'בקש' - פעמים הם באים ב'את', ופעמים - בלא 'את'. לאחר שעברתי כמה וכמה פעמים על הפסוקים, שיש בהם 'את', עלה בידי למצוא כללים אחדים, ואציעם בזה לפני חברי:

א) כאשר בא במשפט עוד שם (נושא, מושא עקיף, פנייה וכיו"ב) סמוך למושא הישר, לפניו או לאחריו, יבוא המושא הישר ב'את'. למשל: 'וישבר ה' את ארזי הלבנון' (תה' כ'ט, ה), 'הללי נפשי את ה'' (תה' קמ"ז, א), 'יען כי מאס העם הוזה את מי השלח' (יש' ח', ו), 'ביום חבוש ה' את שבר עמו' (יש' ל', כו), 'חשף ה' את זרוע קדשו... וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו' (יש' נ"ב, י), 'גם ילדה ציון את בניה' (יש' ס"ו, ח).

וכאלה רבים: ת ה י ל י מ ל י א, כד; ל י ד, י; צ י ת, ג; ק ט ז, א; ק י ז, א; ק י ט, ט; ק כ י, א, ד; ק ל י, ז; ק מ י, יב. יש עיה י, יב, טו; י א, טו; י ד, א; י ט, כב; כ א, ל, ל. 'את' הבאה בפסוקים אלו מונעת החלפת המושא לנושא או לפנייה וכיוצא. ויש ש'את' נעשתה לחלק מן המטבע, למשל 'ברכי נפשי את ה'' - חמש פעמים בשני מזמורים סמוכים (ק"ג וק"ד). ופעמים באה 'את' זו גם למנוע סמיכות שם ה' למלת גאי. למשל: 'אם רחץ ה' את צואת בנות ציון ואת דמי וגו' (יש' ד', ד).

ב) כשהנושא במשפט הוא סתמי, כלומר בא פועל בגוף ג' מבלי נושא, יבוא המושא הישר ב'את', שלא יחשבוהו לנושא המשפט. למשל:

כי זכר את דבר קדשו' (תה' ק"ה, מב), 'יברך את בית ישראל, יברך את בית אהרן'⁴¹ (תה' קט"ו, יב), 'אפרים לא יקנא את יהודה, ויהודה לא יצר את

41. עי' לעיל דברי ר"ע על 'בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ'. במקום שאין חשש לטעות ובלא יידוע אין 'את'. למשל 'אבנים שחקו מים' (איוב י"ד, ט), 'וחשש להבה ירפה' (יש' ה', כ"ד).
41^a. עי' להלן הע' 45.

אפרים' (יש' י"א, יג), 'זהביאו את כל אחיכם מכל הגוים... כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור' (יש' ס"ו, כ).

כיו"ב בתהילים ק"ה, כד; ק"ו, לד, לו. ישעיה י"א, יד; י"ט, יג, יד; כ"ז, א; כ"ט, כב; ל', כג ('אשר תזרע את האדמה', בלא 'את' - האדמה תיחשב לנושא!)

ג) כשבאים במשפט שני שמות, שלאחד מהם צורפה יחסה אחרת, יבוא המושא הישר ב'את'. למשל: 'עבדו את ה' ביראה' (תה' ב', יא), 'וימירו את כבודם בתבנית שור וגו' (תה' ק"ו, כ), 'זוסכרתי את מצרים ביד אדנים קשה' (יש' י"ט, ד), 'אייה השם בקרבנו את רוח קדשו' (יש' ס"ג, יא). כיו"ב בתהילים כ"ט, יא; ל"ד, ב; נ"א, כ; ע"ט, א; ק', ב; ק"ה, כט; קל"ז, ד, ט; קל"ח, ב; קמ"ה, טו; קמ"ח, א. ז. וב יש עיה י"ג, יז; מ"א, כב; מ"ז, יד.

ד) כשיש בפסוק שורה של משפטים, והפועל הבא במשפט הראשון שייך גם למשפטים האחרים ('מושך עצמו ואחר עמו', בלשון הראב"ע) - תבוא 'את' בשאר (או: גם בשאר) המשפטים (כמובן אם הפועל זוקק מושא ישר). למשל: 'וייראו גוים את שם ה', וכל מלכי הארץ את כבודך' (תה' ק"ב, טז). כי חלצת נפשי ממות, את עיני מן דמעה, את רגלי מדחי' (תה' קט"ז, ח). 'איש בשר זרעו יאכלו, מגשה את אפרים, ואפרים את מנשה' (יש' ט', יט-כ). וכן בתהילים ק"ה, מג; קל"ו, ח-ט; ישעיה מ"א, ז; נ"ט, יט.

ה) כשיש לפועל שני מושאים ישרים - פועל יוצא לשלישי - תבוא 'את'. למשל: 'ולמדני את חקך' (תה' ק"ט, קלה), 'אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי' (יש' ה', ה), 'והאכלתי את מוניך את בשרם' (יש' מ"ט, כו), 'הראיני את מראיך, השמיעני את קולך' (שה"ש ב', יד).

ו) כשמתחיל המשפט במושא ישר והוא ידוע - זוקק 'את'. למשל: 'זאת יראי ה' יכבד' (תה' ט"ו, ד), 'זאת פעל ה' לא יבטו' (יש' ה', יב), וכאלה רבים: ת ה י ל י מ כ י ז, ח; ל י ד, יט; ס י ט, לד; ע י ח, ג; ע י ט, ז; ק י ב, טו; ק י ט, ח; ק מ י, יט. כ. יש עיה ד', ד; ו', ה, ח; ח', יב, יג; ט', ג, י, יב, טז; י', ב; י"ח, ה; כ"א, ד; כ"ח, ט - 2; כ"ט, י; ל"א, א, ב; ל"ג, יט; מ"ט, כה - 2; נ"ג, ח; נ"ז, יא, יג; ס"ו, ב.

ואם המשפט שבדלת שלפניו זוקק מושא ישר, תבוא גם בו 'את'. למשל: 'שומר ה' את כל אהביו, ואת כל הרשעים ישמיד' (תה' קמ"ה, כ).

42. כאן דרושה 'את' גם בשביל האקרסטיכון.

כי מאסו את תורת ה' צבאות, ואת אמרת קדוש ישראל נאצו- (יש' ה', כד).
 יגלח ה'... את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה- (יש' ו', כ).
 וזהקדישו את קדוש יעקב, ואת אלקי ישראל יעריצו- (יש' כ"ט, כג).
 (ז) כשיש במשפט מושא ישר ועמו תמורה (אפוזיציה) - תבוא את- בשניהם,
 בשם ובתמורתו. למשל:
 יבחר לנו את נחלתנו, את גאון יעקב- (תה' מ"ז, ה).
 יבחר את שבט יהודה, את הר ציון- (תה' ע"ח, סח).
 רוצה ה' את יראיו, את המיחלים לחסדו- (תה' קמ"ז, יא).
 מעלה עליהם את מי הנהר... את מלך אשור ואת כל כבודו- (יש' ח', ז).
 ויעצם את עיניכם, את הנביאים, ואת ראשיכם החזים כסה- (יש' כ"ט, י).
 אשר שתית מיד ה' את כוס חמתו, את קבעת כוס התרעלה- (יש' נ"א, יז).
 הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה, את קבעת כוס חמתי- (יש' נ"א, כב).
 ואם המושא אינו בידוע - תבוא את- בתמורה בלבד:
 יונמליך מלך בתוכה, את בן טבאל- (יש' ו', ו).
 וואעידה לי עדים נאמנים, את אוריה הכהן ואת זכריהו- (יש' ח', ב).
 (ח) כמשפט כולל, שיש בו מושאים ישרים אחדים - תבוא את- בכולם. למשל:
 ויובחו את בניהם ואת בנותיהם- (תה' ק"ז, לו).
 ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו- (יש' ב', כ).
 ישא את חיל דמשק ואת שלל שומרון- (יש' ח', ד).
 יכן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש- (יש' כ', ד).
 וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפדת מסכת זהבך- (יש' ל', כב).
 (ט) להבחין בין צורת הווה (כלומר; בינוני שכוחו כוח פועל) ובין צורת בינוני,
 שכוחו כוח תואר - זוקק הראשון את- ירא את ה' וירא-ה'. כך אמרו: היש
 משכיל דורש את אלקים- (תה' י"ד, ב; נ"ג, ג).
 אשרי איש ירא את ה'- (תה' ק"ב, א), ואתה נותן להם את אכלם בעתו- (תה'
 קמ"ה, טו), פותח את ידך- (שם טז), שומר ה' את כל אהביו- (שם כ). זה שמר
 את גרים- (תה' קמ"ז, ט), רוצה ה' את יראיו- (תה' קמ"ז, יא), ושווליו מלאים
 את ההיכל- (יש' ו', א), והיו עיניך רואות את מוריך- (יש' ל', כ), המזכירים
 את ה', (יש' ס"ב, ו), השכחים את הר קדשי- (יש' ס"ה, יא).
 כללים ארעיים אלו פותרים לנו רק חלק מן הבעיה, ועדיין היא עומדת

ודורשת את פתרונה. ודבר זה נוכל לעשות רק לאחר בדיקה מדוקדקת בכל
 שירת המקרא.
 אני רואה לתת כאן את הפסוקים, שבהם יש את- בתהילים ובישעיה, ואותם
 הפסוקים, שאינם נכללים באחד הכללים שקבענו, אסמנם בעגול (0), ויהפכו
 בהם חברי, וימשיכו בניסיוני למצוא עוד כללים, שעל-פיהם נהגו הנביאים
 והמשוררים להשתמש ב-את, ומיני ומינייהו תסתיים שמעתתא.

(א) תהילים

10. ננתקה את מוסרותימו (ב', ג).
2. עבדו את ה' ביראה (ב', יא).
30. כי הכית את כל איבי לחי (ג', ח).
40. עד אנה תסתיר את פניך ממני (י"ג, ב).
5. היש משכיל דרש את אלקים (י"ד, ב; נ"ג, ג).
6. ואת יראי ה' יכבד (ט"ו, ד).
70. אברך את ה' אשר יעצני (ט"ז, ו).
80. ואסבבה את מזבחך ה' (כ"ז, ו).
90. בקרב עלי מרעים לאכל את בשרי (כ"ז, ב).
10. את פניך ה' אבקש (כ"ז, ח).
- 12/110. הושיעה את עמך וברך את נחלתך (כ"ח, ט).
13. וישבר ה' את ארזי הלבנון (כ"ט, ה).
14. ה' יברך את עמו בשלום (כ"ט, יא).
150. אשר ראית את עניי (ל"א, ח).
16. אהבו את ה' כל חסידיו (ל"א, כד).
170. ראה את כל בני האדם (ל"ג, יג).
18. אברכה את ה' בכל עת (ל"ד, ב).
190. דרשתי את ה' ועניי (ל"ד, ה).
20. יראו את ה' קדשיו (ל"ד, י).
21. ואת דכאי רוח יושיע (ל"ד, יט).
220. ולא יעזב את חסידיו (ל"ז, כח).
- 24/23. יבחר לנו את נחלתנו, את גאון יעקב (מ"ז, ה).

- 25. היטיבה ברצונך את ציון (ג-א, כ).
- 26. ואת אסיריו לא בזה (ס-ט, לד).
- 27^ו. אשר צוה את אבותינו (ע-ח, ה).
- 28. ואת אויביהם כסה הים (ע-ח, נג).
- 29^ו. וינסו וימרו את אלקים עליון (ע-ח, נו).
- 31/30. ויבחר את שבט יהודה, את הר ציון אשר אהב (ע-ח, סח).
- 33/32. טמאו את היכל קדשך, שמו את ירושלים לעיים (ע-ט, א).
- 34^ו. נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים (ע-ט, ב).
- 36/35. כי אכל את יעקב, ואת נוהו השמו (ע-ט, ז).
- 37^ו. עוררה את גבורתך (פ', ג).
- 38^ו. נירשה לנו את נאות אלקים (פ-ג, יג).
- 39^ו. וכסיל לא יבין את זאת (צ-ב, ז).
- 40. ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו (צ-ח, ג).
- 41. עבדו את ה' בשמחה (ק', ב).
- 43/42. כי רצו עבדיך את אבניה, ואת עפרה יחנו (ק-ב, טו).
- 45/44. וייראו גוים את שם ה', וכל מלכי הארץ את כבודך (ק-ב, טז).
- 46^ו. ולא בזה את תפלתם (ק-ב, יח).
- 48/47. ברכי נפשי את ה', וכל קרבי את שם קדשו (ק-ג, א).
- 49. ברכי נפשי את ה' (ק-ג, ב).
- 50^ו. הרחיק ממנו את פשעינו (ק-ג, יב).
- 53/52/51. ברכי נפשי את ה' (ק-ג, כב; ק-ד, א, לה).
- 54^ו. לך אתן את ארץ כנען (ק-ה, יא) ⁴⁴.
- 55. ויפר את עמו מאד (ק-ה, כד).
- 56^ו. ולא מרו את דברו (ק-ה, כח).
- 58/57. הפך את מימיהם לדם, וימת את דגתם (ק-ה, כט).
- 59. כי זכר את דבר קדשו (ק-ה, מב).
- 60. ויוצא עמו בששון, ברנה את בחיריו (ק-ה, מג).
- 61^ו. לא זכרו את רב חסדיך (ק-ז, ז).
- 62. וימירו את כבודם בתבנית שור... (ק-ז, כ).
- 63^ו. כי המרו את רוחו (ק-ז, לג).
- 44. בדה"א ט"ז, יח - בלא "את".

- 64. לא השמידו את העמים (ק-ז, לד).
- 65. ויעבדו את עצביהם (ק-ז, לו).
- 67/66. ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים (ק-ז, לו).
- 68^ו. ויתעב את נחלתו (ק-ז, מ).
- 69^ו. בשמעו את רנתם (ק-ז, מד).
- 70. אשרי איש ירא את ה' (ק-יב, א).
- 71^ו. הללו את שם ה' (ק-יג, א).
- 73/72. יברך את בית ישראל, יברך את בית אהרן (קט-ז, יב) ⁴⁵.
- 74. אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני (קט-ז, א).
- 76/75. כי חלצת נפשי ממות, את עיני מן דמעה, את רגלי מדחי (קט-ז, ח).
- 77. הללו את ה' כל גוים (ק-יז, א).
- 78. את חקיך אשמר (ק-יט, ח).
- 79. במה יזכה נער את ארחו (ק-יט, ט).
- 80. ולמדני את חקיך (ק-יט, קלה).
- 81^ו. אליך נשאתי את עיני (קכ-ג, א).
- 82. בשוב ה' את שיבת ציון (קכ-ז, א).
- 83. שובה ה' את שביטנו (קכ-ז, ד).
- 84^ו. הללו את שם ה' (קל-ה, א).
- 85. את השמש לממשלת ביום (קל-ו, ח).
- 86. את הירח וכוכבים לממשלות בלילה (קל-ו, ט).
- 87^ו. בזכרנו את ציון (קל-ז, א).
- 88^ו. איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר (קל-ז, ד).
- 89. זכר ה' לבני אדום את יום ירושלים (קל-ז, ז).
- 90^ו. אשרי שישלם לך את גמולך (קל-ז, ח).
- 91. אשרי שיאחו ונפץ את עלליך אל הסלע (קל-ז, ט).
- 92. ואודה את שמך על חסדך ועל אמתך (קל-ח, ב).
- 93^ו. להודות את שמך (קמ-ב, ח).
- 94. ואתה נותן להם את אכלם בעתו (קמ-ה, טו).
- 95. פותח את ירך (קמ-ה, טז).
- 96. ואת שועתם ישמע ויושיעם (קמ-ה, יט).
- 45. אבל יברך יראי ה' - בלא "את", משום שאין מקום לטעות.

- 98/97. שומר ה' את כל אהביו, ואת כל הרשעים ישמיד (קמ"ה, כ).
 - 99. הללי נפשי את ה' (קמ"ו, א).
 - 100. ה' שמר את גרים (קמ"ז, ט).
 - 102/101. רוצה ה' את יראיו, את המיחלים לחסדו (קמ"ז, יא).
 - 103. שבחי ירושלם את ה' (קמ"ז, יב).
 - 104. הללו את ה' מן השמים (קמ"ח, א).
 - 106/105. יהללו את שם ה' (קמ"ח, ה, יג).
 - 107. הללו את ה' מן הארץ (קמ"ח, ז).
- ב) ישעיה**
- 2/1. עזבו את ה', נאצו את קדוש ישראל (א', ד).
 - 4/3. ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו (ב', כ).
 - 6/5. אם רחץ ה' את צאת בנות ציון, ואת דמי ירושלם ידיח מקרבה (ד', ד).
 - 7. ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי (ה', ה).
 - 8. ואת פעל ה' לא יביטו (ה', יב).
 - 10/9. כי מאסו את תורת ה' צבאות, ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (ה', כד).
 - 12/11. ואראה את ה' יושב... ושוליו מלאים את ההיכל (ו', א).
 - 13. כי את המלך ה' צבאות ראו עיני (ו', ה).
 - 15/14. ואשמע את קול ה' אומר: את מי אשלח (ו', ה).
 - 16. ונמליך מלך בתוכה, את בן טבאל (ו', ו).
 - 17. ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את ה' (ו', יב).
 - 18. כי תלאו גם את אלקי (ו', יג).
 - 20/19. יגלח ה'... את הראש... וגם את הזקן תספה (ו', כ).
 - 22/21. ואעידה לי עדים נאמנים, את אוריה הכהן ואת זכריהו (ח', ב).
 - 24/23. ישא את חיל דמשק ואת שלל שמרון (ח', ד).
 - 25. יען כי מאס העם הזה את מי השלח (ח', ו).
 - 28/27/26. הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר... את מלך אשור ואת כל כבודו (ח', ז).
 - 29. ואת מוראו לא תיראו (ח', יב).
 - 30. את ה' צבאות אתו תקדישו (ח', יג).

- 32/31. כי את על סבלו ואת מטה שכמו... החלת (ט', ג).
- 34/33. וישגב ה' את צרי רצין עליו, ואת איביו יסכסך (ט', י).
- 35. ואת ה' צבאות לא דרשו (ט', יב).
- 37/36. ואת יתמיו ואת אלמנתיו לא ירחם (ט', טז).
- 39/38. איש בשר ורעו יאכלו, מגשה את אפרים, ואפרים את מגשה (ט', יט-כ).
- 40. ואת יתומים יבזו (י', ב).
- 41. והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו (י', יב).
- 42. כהניף שבט את מרימיו (י', טו).
- 43. כי מלאה הארץ דעה את ה' (י"א, ט).
- 44. לקנות את שאר עמו (י"א, יא).
- 46/45. אפרים לא יקנא את יהודה, ויהודה לא יצר את אפרים (י"א, יג).
- 47. יחדו יבזו את בני קדם (י"א, יד).
- 48. והחרים ה' את לשון ים מצרים (י"א, טו).
- 49. הגני מעיר עליהם את מדי (י"ג, יז).
- 50. כי ירחם ה' את יעקב (י"ד, א).
- 51. ואת הנטישות הסיר התו (י"ח, ה).
- 52. וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשה (י"ט, ד).
- 53. התעו את מצרים (י"ט, יג).
- 54. והתעו את מצרים (י"ט, יד).
- 55. ונגף ה' את מצרים (י"ט, כב).
- 57/56. כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש (כ', ד).
- 58. את נשף חשקי שם לי לחרדה (כ"א, ד).
- 59. כי ה' דבר את הדבר הזה (כ"ד, ג).
- 60. ונלתה הארץ את דמיה (כ"ז, כא).
- 61. והרג את התנין אשר בים (כ"ז, א).
- 63/62. את מי יורה דעה, ואת מי יבין שמועה (כ"ח, ט).
- 66/65/64. ויעצם את עיניכם, את הנביאים, ואת ראשיכם החזים כסה (כ"ט, י).
- 67. אשר פדה את אברהם (כ"ט, כב).
- 69/68. והקדישו את קדוש יעקב, ואת אלקי ישראל יעריצו (כ"ט, כג).
- 70. השביתו מפנינו את קדוש ישראל (ל', יא).
- 71. והיו עיניך ראות את מוריך (ל', כ).

- 73/72. וטמאתם את צפוי פסילי כספך, ואת אפדת מסכת זהבך (ל', כב).
 74. אשר תזרע את האדמה (ל', כג).
 75. ביום חבש ה' את שבר עמו (ל', כו).
 76. והשמיע ה' את הוד קולו (ל', ל).
 77. ואת ה' לא דרשו (ל-א, א).
 78. ואת דבריו לא הסיר (ל-א, ב).
 79. את עם נועז לא תראה (ל-ג, יט).
 80. מי תכן את רוח ה' (מ', יג).
 81. איש את רעהו יעזרו (מ-א, ו).
 83/82. ויחזק חרש את צרף, מחליק פטיש את הולם פעם (מ-א, ז).
 84. ויגידו לנו את אשר תקרינה (מ-א, כב).
 85. לא יצילו את נפשם מיד להבה (מ-ז, יד).
 86. להקים את שבטי יעקב (מ-ט, ו).
 88/87. ואת יריבך אנכי אריב, ואת בניך אנכי אושיע (מ-ט, כה).
 90/89. והאכלתי את מוניך את בשרם (מ-ט, כו).
 91. לעות את יעף דבר (ג, ד).
 93/92. אשר שתית מיד ה' את כוס חמתו, את קבעת כוס התרעלה שתית מצית
 (ג-א, ז).
 95/94. הגה לקחתי מידך את כוס התרעלה, את קבעת כוס חמתי (ג-א, כב).
 97/96. חשף ה' את זרוע קדשו... וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו
 (ג-ב, י).
 98. וה' הפגיע בו את עון כלנו (ג-ג, ו).
 99. ואת דורו מי ישוחח (ג-ג, ח).
 100. כי אם הרוה את הארץ (ג-ה, י).
 101. כי אם עשה את אשר חפצתי (ג-ה, יא).
 102. אשר ישמרו את שבתותי (ג-ו, ד).
 103. ולאהבה את שם ה' (ג-ו, ו).
 104. ואת מי דאגת ותיראי (ג-ז, יא).
 105. אני אניד צדקתך ואת מעשיך (ג-ז, יב).
 106. ואת כלם ישא רוח (ג-ז, יג).
 108/107. וייראו ממערב את שם ה', וממזרח שמש את כבודו (ג-ט, יט).

109. המזכירים את ה' אל דמי לכם (ס-ב, ו).
 110. ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ (ס-ב, ז).
 111. אם אתן את דגך עוד מאכל לאיביך (ס-ב, ח).
 112. והללו את ה' (ס-ב, ט).
 113. ועצבו את רוח קדשו (ס-ג, י).
 114. איה השם בקרבו את רוח קדשו (ס-ג, יא)⁴⁶.
 115. פגעת את שש ועשה צדק (ס-ד, ד).
 116. השכחים את הר קדשי (ס-ה, יא).
 117. וקן אשר לא ימלא את ימיו (ס-ה, כ).
 118. ואת כל אלה ידי עשתה (ס-ו, ב).
 119. גם ילדה ציון את בניה (ס-ו, ח).
 120. וזעם את איביו (ס-ו, יד).
 121. כי באש ה' נשפט, ובחרבו את כל בשר (ס-ו, טז).
 123/122. לקבץ את כל הגוים והלשונות, ובאו וראו את כבודי (ס-ז, יח).
 126/125/124. אשר לא שמעו את שמעי, ולא ראו את כבודי, והגידו את כבודי
 בגוים (ס-ז, יט).
 128/127. והביאו את כל אחיכם מכל הגוים... כאשר יביאו בני ישראל את
 המנחה בכלי טהור (ס-ז, כ).

לכמה מן 60 הפסוקים, שסימנתיים בעיגולים (o), משום שלא נשתלבו בכללים
 שהסקתי, יכולני לקבוע להם כללים אחרים (למשל: אם נושא המשפט או
 מושאו הוא ה' – יבוא המושא ב-את. וכן אם המושא במשפט זיקה -אשר- או
 קשור לו, או בא עם -כל- יבוא ב-את), אך לא רציתי להידחק ולכבול את
 הפסוקים הללו בכללים דחוקים. ולבסוף אעיר, שאין להוציא את המשקל מכלל
 דיון. בוודאי יש -את- שבא לצורך משקל, אבל דבר זה דורש דיון רחב ומיוחד.

46. "את" ב-איה המעלם מים את רעה צאנו" אינו יחס הפעול, אלא פי' "עם" כמו שפירש רד"ק
 (ואחריו מצודת דוד, ועי' גם ר"א מבלגנצי), וכן תרגמה הוולגאטה: *cum pastoribus gregis sui*,
 היווני והסורי תרגמו באקזואטיבוס. ונראה שגם ת"י פירשו "עם" (עי' שם, ועי' רש"י).

סיכום

בבדיקת כמה פרקים, שנבחרו לא במתכוון, ראינו שבחלקים הסיפוריים שבתורה ובנביאים ראשונים באה "את" פעם אחת לכל שני פסוקים בממוצע; בחלקי החוק שבתורה - "את" אחת לכל שלושה פסוקים. במשנה באה "את" לכל משנה בממוצע. אך נזכור שבלשון חכמים באה במקום "את" ועל ידה גם למד הפעול.

חזל ראו ב"את" יותר לשון ודרשוה, הן בהלכה והן באגדה, אפילו במקום שהעדרה של "את" גרם לטעות בהבנת התוכן וסילופו. משוררי ישראל ובניאיו ממעטים להשתמש ב"את": פעם אחת לכל עשרה פסוקים בממוצע (בישעיה), או לכל 22 פסוקים (בתהילים) או לכל שלושים ותשעה פסוקים (באיכה). גם הם משתמשים בלמד הפעול.

עיון בפסוקים מתהילים וישעיה, שיש בהם "את", סייע בידינו לקבוע כמה כללים לשימושם של הנביאים והמשוררים ב"את". ברם כל הכללים הללו יתאשרו רק לאחר בדיקת בעיה זו בכל המקרא. בדיקה כללית זו תעלה בוודאי כללים נוספים בשימוש "את" בשירה ובנבואה.

ונסיים בשימוש "את" בתפילת שמונה עשרה, שגם היא שייכת לסוג השירה. בתפילה זו באה "את" רק 6 או 8 פעמים: בברכת השנים בנוסח האשכנזים - ב"פ (בנוסח הספרדים לחורף - ג"פ, לקץ - אין כלל), בפתחת "את צמח", בברכת "שומע תפלה" פ"א, בעבודה בנוסח האשכנזים פ"א: והשב את העבודה (בנוסח הספרדים: והשב העבודה). בברכת "שים שלום" - ב"פ: בנף הברכה (ולברך את כל עמך ישראל) ובחתימתה (המברך את עמו ישראל בשלום). וכדאי לציין, שזוהי החתימה היחידה שבאה בה "את", ומטבע זה בוודאי ע"פ חתימת מזמור כ"ט בתהילים הוא.

הכלל העולה מדברינו למעשה הוא: בלשון החדשה נשתמש ב"את" בכל מקום שדרוש, ואל נשמיטנה. רק מי שרוח שירה נחה עליו, ודבריו פיוט הם בצורתם או בתוכנם, רשאי הוא למעט בשימוש ב"את".

תרגום יונתן ותפסיר ערכי של שירת דבורה

כמה פסוקים בעברית ובתפסיר (פסוק פסוק ותפסירו), ואח"כ ריהם - באורו של רס"ג. אך בכל הקטעים שבדקתי באספי הגניזה לא מצאתי צד עתה שרידי קובץ הפטרות המביא את העברית והארמית והערבית. קבצים אלו נכתבו לא לשמוש פרטי בלבד, אלא בעיקר לקריאה בצבור ולתרגום בצבור. מנהג זה רווח עד היום גם בכמה ערי פרס¹¹: בשעה שהמפסיר קורא את ההפטרות באוני העומדים על יד התיבה, מתכנס שאר הצבור כתות כמות, ובכל כחה יושב בקי בתפסיר הקורא באוני שומעיו את התפסיר. כשגומר המפסיר את קריאתו ממתין הוא עד שיגמרו גם המתרגמים את קריאת תרגומם ואז מברך הוא את הברכות האחרונות. ויש הפטרות שמתרגמים אותן באוני כל הקהל כאחד.¹² למשל בשמיני של פסח לאחר הברכות האחרונות עומד חכם הכנסת ומתרגם לפרסית את תרגום יונתן להפטרות "עוד היום בנוב" (שמשולבות בו מאגדות חז"ל על מפלת סנחריב ועל ימות המשיח)¹³. אך עלי לציין שתפסיר זה נעשה בעל-פה. מצויאתם של קבצי הפטרות עם תפסיר ערכי מביאתנו לידי הנחה שמנהג זה היה רווח גם בארצות דוברות ערבית.

במאמרי האחרון בתרביץ¹⁴ דברתי על קובץ הפטרות אחר קדום, כתוב על קלף, הנמצא במוזיאון הבריטי¹⁵. עם תרגום ארמי לכל ההפטרות ותפסיר ערכי לט"ו מהן¹⁶. כל ההפטרות, שיש להן אף תפסיר ערכי. הן מספר ישעיהו חוק מהפטרות אחת. היא שירת דבורה לפרשת בשלח. תפסיריהם אלו לקוחים מתרגום ר' סעדיה גאון לישעיהו ו"התבדלים¹⁷ הם קטנים מאד כרגיל בין שני כתבי-יד¹⁸. לפי זה נראה שגם תרגום שירת דבורה משל רס"ג הוא, במחקרי זה אדון בשאלה זו ואביא ראיות נוספות. קובץ זה אינו יחיד. קבצים של הפטרות מצויים, ומכמה סוגים הם: מקור עברי בלבד¹⁹, מקור עברי ותרגום ארמי²⁰; תרגום ארמי בלבד²¹, והחשוב לעניננו הוא סוג ד': הפטרות עם תפסיר ערכי. ב"לקוטים", שספח דירינבורג לתפסיר ספר ישעיהו²² לרס"ג שהוציא. נמצאים שני קטעים, שהם מדפים ראשונים של קובץ הפטרות מסוג זה. קטע י' (עמ' 121-123) הוא דף ראשון ("בראשית בישעיה") מן "תפסיר אלפאטיר"²³. ולפניו (קטע ט', 119-121) מובא קטע אחרון מהפטרות "לך לך"²⁴. דרכו של קובץ זה להביא תחלה

1) על סדר ההפטרות בשני כתבי יד, שנה כג ספר ב' עמ' 120-126.
2) וסימנו Heb. Or. 11.116.
3) רשימתן המצא במאמרי הנ"ל עמ' 27.
4) לדוגמה הבאתי במאמרי את כל פסוקיהן הראשונים של הפטרות והלופי גרסותיהם.
5) עמ' 122-123.
6) שרידים מקבצים כאלה נשתמרו באוסף טיילור-סכטר.
7) למשל הקטע B 515 באותו אוסף (ושניהם, המקור והתרגום, - בניקוד עליון).
8) ובראש כל פסוק חיבה אחת של המקרא העברי. למשל B 182. וכן הסדר בלקוטים שספח דירינבורג לתפסיר ספר ישעיהו לרס"ג: בקטעים א-ה מובאות תבות ראשונות של המזמור לפני כל פסוק של התפסיר.
9) יוזמה נראה ברור שהדפים הנמצאים בהגניזה היו לקוחים מדרך אחד שהיו בו הפטרות עם גאון ר' סעדיה גאון (דירינבורג עמ' 121 הע' 2).
10) בסוף קטע ט' (עמ' 11) מעיר דיריני שסופר מאוחר הוסיף

בסוף הזמור "וירא אליו במלכים / ואשה אחז מנסי בני הנביאים צעקה אל אלישע עבדך אישי / עד לעבדים".
11) אם יעזרני בוראי אכתוב בל"ג על נושא זה במקום אחר. לנושאנו אסתפק בהערה זו.
12) בכתבי יד ששן 282 א (תורה והפטרות והמש מגלות) מתחיל תרגום הפטרות רק מן א' של פסח (ואחריו: שני של פסח, שבת של פסח, ד' של פסח [הפסוקים כו-מט אינם מנוקדים ואינם מתורגמים]). ח' של פסח, א' של שבועות ו' של שבועות). מעניין שבכל הפטרה שלשה הפסוקים (א' של שבועות-שני הפסוקים) הראשונים רציפים, ואחריהם-הרגומים, ואחר-כך-פסוק פסוק ותרגומם.
13) ומעניינים דברי החוספות (מגלה כו א ד"ה ואם היו): "והא שאנו מתרגמין הפטרות של פסח ועצרת ספי משאר ימים טובים, לפי שהן מדברות בנס היום כדי לפרסם הנס. וכן במתן הורה כדי לפרסם הוס".